 <https://doi.org/10.30563/turklad772141>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 21.07.2020
Kabul Tarihi / Accepted date	: 02.10.2020
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2021

Atıf / Citation

Öğünç, M. (2021). "Elçin Efendiyev'in Çocuk Hikâyelerinin "Çocuğa Görelilik" Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*, 5. Cilt, 1. Sayı, 173-180.

ELÇİN EFENDİYEV'İN ÇOCUK HİKÂYELERİNİN "ÇOCUĞA GÖRELİK" AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

The evaluation of elçin efendiyev's children stories in terms of "relativity to the child"
MUSTAFA ÖĞÜNÇ¹

Öz

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Elçin Efendiyev, 1943 yılında Bakü'de dünyaya gelmiştir. Bu dönem, Sovyet yönetiminin baskısı altında geçen, edebî eserlerin yönetimin istekleri doğrultusunda yazıldığı "sosyalist realizm" akımının son derece etkili olduğu bir dönemdir. Elçin Efendiyev, farklı türde yazdığı eserlerin yanında çocukları da unutmamıştır. Çocuklar için hikâyeler ve tekerlemeler yazarak onların eğitimine ve gelişimine katkı sağlama yoluna gitmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle Elçin Efendiyev'in hayatı ve edebî şahsiyeti üzerinde durulacak, ardından Efendiyev'in çocuklar için yazmış olduğu hikâyeler metin odaklı hikâye tahlili yöntemiyle incelenecek ve çocuğa görelilik açısından değerlendirilecektir. Çalışmanın evrenini yazarın Azerbaycan'da "Çınar-Çap (Çınar Yayınevi)" tarafından yayınlanan on ciltlik Elçin – Seçilmiş Eserleri adlı derlemenin birinci cildinde yer alan on dokuz çocuk hikâyesi oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan Edebiyatı, Elçin Efendiyev, Çocuk Edebiyatı, Hikâye, Çocuğa Görelilik.

¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. mogunc14@hotmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4113-7161>

Abstract

Elçin Efendiyev, who is one of the leading figures of 20th century Azerbaijani literature, was born in Baku in 1943. This period is a period under the pressure of the Soviet administration, in which the literary works were written in line with the demands of the management, when the "socialist realism" movement was extremely influential. Elçin Efendiyev did not forget the children either, besides his works of different types. He went on contributing to their education and development by writing stories and nursery rhymes for children.

In this study, firstly the life and literary personality of Elçin Efendiyev will be emphasized, then the stories written by Efendiyev for children will be analyzed with the method of "text oriented story analysis" and will be evaluated in terms of "child-appropriateness". Nineteen child stories, which are in the first volume of compilation of the ten volumes compilation titled Elçin – Seçilmiş Eserleri published by the author "Çınar-Çap (Çınar Publishing House)" in Azerbaijan, constitute the universe of the study.

Key Words: Azerbaijan Literature, Elçin Efendiyev, Children's Literature, Story, Child-Appropriateness

1. Giriş

1. 1. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı, her şeyden önce bir edebiyattır. Bu bakımdan edebî eserin, insanın estetik zevkini geliştirmesi, kurgusal yapı ile yaşam zevki vermesi, bireye ve topluma ahlak eğitimi vermesi gibi temel işlevleri çocuk edebiyatı ürünleri için de söz konusudur (Sağlam, 2020: 28).

Çocuklar için ayrı bir edebiyat olup olmadığı uzun yıllar tartışılmış bir konudur. Bu konuda edebiyatın bir bütün olduğunu, çocuklar için ayrı bir edebiyat olamayacağını savunanlar olduğu gibi, çocukların yetişkinlerden ayrı bir dünyaları olduğunu, dolayısıyla onların edebiyatlarının da ayrı olması gerektiğini savunan görüşler de vardır. Nas (2004: 38), bu konunun her iki yönündeki çeşitli görüşleri aktardıktan sonra konuyu şu sözlerle özetler:

“Çocuk vardır, ‘çocukluk’ diye bir dönem vardır. Çocuğun düşünme, algılama biçimi yetişkinden farklıdır. Ama çocuk, insandır. Bu insan edebiyattan yoksun bırakılmayacağına göre, onun için edebiyat yapılacaktır, bu da çocuk edebiyatıdır. Ama bu böyle diye çocuğa yoz, düzensiz, kof ürünler sunulamaz. Edebiyat için ne geçerliyse çocuk edebiyatı için de o geçerlidir. Hem çocuk, hem edebiyat gözetilir. Onun için zordur çocuk edebiyatı, zor olduğu için de nitelikli, çocuğa göre olan çocuk edebiyatı ürünü azdır, ne yazık ki...”

Mustafa Ruhi Şirin (1998: 9), çocuk edebiyatını şu sözlerle tanımlar: “Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayâl, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunan çocuksu bir edebiyattır.” Ancak bu “çocuksu edebiyat”, çocuğa çocukça seslenmek değildir. Şirin (1998: 10)’e göre çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğu içinde bulunduğu çocukluktan çıkarmalıdır. Onu küçümseyen bir tavır sergilemekten kaçınmalı ve ona dikkatle yaklaşmalıdır.

Nas (2004: 40), çocuk edebiyatının büyükler tarafından çocuklar için yaratılmış bir edebiyat olduğunu söyler. Ardından çocuk edebiyatında en önemli unsurun “çocuk” olduğunu şu sözlerle belirtir:

“Bir yapıt karmaşık biçim oyunlarından kurtulabilir. İmgeler, duyarlıklar daha inceltilebilir. Yapıt uzun tümcelerden, ağıdalı sözcüklerden arındırılabilir. Anlatımda fantastik öğeler yaratmak için hayvanlar, eşyalar simge olarak seçilebilir. Kısacası o yapıt öz ve biçimiyle bugün özlenen çocuk edebiyatının ölçülerine vurulabilir. Ama çocuğun kendisi yoksa ortada, o edebiyatın adı çocuk edebiyatı olmaz. Bir çocuk edebiyatı ürünü çocukların kulan başat unsur önce çocuğun kendisidir. Gönderme yapılan üründen önce onu alan çocuk vardır.”

1. 2. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Çocuğa Görelilik

Çocuk edebiyatı ürünlerinde, yapıtın çocuk tarafından anlaşılabilmesi ve çocuk üzerinde etkili olabilmesi için bulunması gereken kimi özellikler vardır. Bu özellikler biçim, yapı, içerik, anlatım, kişiler dünyası gibi çeşitli iç ve dış yapı özellikleridir. Bu özellikler "çocuğa görelilik" başlığı altında toplanır.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde ele alınacak konu çocuğun kavrama düzeyini aşmamalı, çocuğun yaşantısına uygun olmalıdır. Çünkü anlama ve algılama düzeylerini aşan bir yapıt çocukların ilgisini çekmeyebilir. Ayrıca bu ürünler millî değerleri, evrensel ahlak değerlerini ve insanlık değerlerini kazandırıcı olmalı, çocuğun gelişimini desteklemeli ve toplumda sağlam bir yer edinmesine yardımcı olmalıdır. Çocuğa birtakım beceri ve alışkanlıklar kazandırmalıdır (Yalçın, Aytaş, 2008: 50-52; Oğuzkan, 1998: 210).

Çocuk edebiyatı ürünlerinde aranan önemli özelliklerden bir diğeri "gerçekçilik"tir. Bu kavram, ortaya koyulacak üründe konunun günlük hayattan alınmasını ve çocuğun günlük hayatta karşılaşabileceği türden sorun ve kişilere yer verilmesi demektir (Dilidüzgün, 1996: 73-76). Çocuklar kendi hayatlarında yer alan konu ve öğelerin yer aldığı yapıtları daha çok sevebilir ve daha kolay anlayabilir. Çünkü bu yapıtlar çocuklar açısından daha ilgi çekicidir. Örneğin; bir çocuk, bisikletinin, oyuncaklarından birinin yer aldığı bir öyküyü daha çok benimser. Bu yüzden çocuk edebiyatı ürünlerinde konu gerçek hayata ve mantığa uygun olmalı; çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına ve günlük hayatına ters düşmemelidir. Çocuk, öğrendiği bilgileri günlük yaşamda kullanabilmelidir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde ele alınacak konular dikkatle seçilmelidir. Çünkü diğeri edebî eserler gibi çocuk edebiyatı ürünleri de okur üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakır. Hedef kitlenin çocuklar olduğu düşünüldüğünde çocuk edebiyatı ürünlerinde işlenecek konulara ayrıca dikkat edilmelidir. Ortaya koyulacak yapıt sevgi temeli üzerine kurulmalı, çocuğa olumlu düşünceler aktarılmalı ve çocuğun yaşamı, doğayı, çevresini ve kendisini sevmesi sağlanmalıdır (Yalçın, Aytaş; 2008: 45-52). Bu ürünlerde tema belirli olmalıdır. Oğuzkan (1994: 211), çocuk edebiyatı ürünlerinde konunun ve temanın açık olmasının önemini şu sözlerle belirtir:

"Tema'sı belirsiz bir eser, çocukları birbirinden çok değişik yorumlar yapmaya götürür; yanlış anlamalara yol açar. Çocuk kitaplarında genellikle şu temalara yer verilmesi uygun olur: Kardeş, ana-baba ve arkadaş sevgisi; aile ve değerlerine, inançlarına bağlılık; doğayı sevmek, korumak ve geliştirmek; girişimci, atılgı ve yaratıcı olmak; başta evcil hayvanlar olmak üzere canlı varlıkların korunmasına, beslenmesine ve bakımına ilgi göstermek."

Çocuğun yaşı ve kavrama düzeyi göz önünde bulundurularak eserde bir ana kahraman etrafında toplanmış az sayıda kişi bulunmalıdır. Bu kişilerin kimliği açıkça belirtilmelidir. Çünkü aksi bir durumda çocuk, hikâyeyi anlamakta ve anlamlandırmakta, hikâyenin kahramanı ile özdeşim kurmakta güçlük çekebilir (Yalçın, Aytaş; 2008: 47).

Çocuğun hikâyeyi anlama ve anlamlandırma sürecinin kolaylaşması adına açık, sade bir anlatım tercih edilmelidir. Gereksiz sözcüklere ve devrik cümlelere yer vermektan, mecazlı anlatım ve söz sanatlarından mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Çocuğun algılama düzeyinin üstünde kavramlar kullanılmamalıdır. Ortaya koyulacak yapıt çocuğun ana dilinin olanaklarını öğrenmesine olanak sağlamalıdır. Anlatıcı olarak genellikle üçüncü kişi ağzından anlatım tercih edilmektedir. Yine birinci kişi ağzından anlatım içtenlik bakımından daha üst düzey olması bakımından tercih edilebilir. Ancak iç monologlardan kaçınılmalıdır (Yalçın, Aytaş, 2008: 47-48). Çocuk edebiyatı ürünlerinin en önemli unsuru olan "çocuk" un bir yansıması olarak devingen bir anlatım sağlanmalıdır. Daha çok harekete, olaya yer verilmeli ve kısa konuşma cümleleri tercih edilmelidir (Oğuzkan, 1998: 12).

Şirin (2007, 17)'e göre çocuğa görelilikte en önemli iki etken "yalınlık ve içtenlik" tir. Buna göre dilin uzak anlamı değil, ilk anlamı tercih edilmeli; düşünce basit, yalın ve güzel olmalı; tipler oluşturulurken sanatsal ve pedagojik yönden dikkatli olunmalıdır. İçerikte içtenlik

ilkesine uyulması için ise yazarın, çocukluğu olabildiğince doğal bir biçimde ele alması ve aktarması gereklidir. Yazar bu şekilde çocukla iletişim kurabilir.

1. 3. Elçin Efendiyev'in Yaşamı ve Eserleri

Elçin Efendiyev, 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden biridir. 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önemli isimlerinden olan ve eserlerini Azerbaycan halkının tarihi, yaşantısı, kültürü üzerine temellendiren İlyas Efendiyev'in oğludur. 1943 yılında Bakü'de, edebî bir çevrede dünyaya gelmiştir. Bu dönem, Sovyet yönetiminin baskısı altında geçen, edebî eserlerin yönetimin istekleri doğrultusunda yazıldığı "Sosyalist Realizm" akımının etkili olduğu bir dönemdir. Elçin böyle bir dönemde edebiyata başlamış, farklı türlerde yazdığı eserlerin yanında çocukları da unutmamıştır. Çocuklar için hikâyeler ve tekerlemeler yazmıştır.

İlk hikâye kitabı olan *Bin Gecedən Biri* 1966'da Azerbaycan Devlet Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde ve Nizami Dil ve Edebiyat Enstitüsünde çalışmıştır. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, İsveç, Çin, İran, Suudi Arabistan, diğer Sovyet ülkeleri gibi 40'tan fazla ülkeye seyahat etmiştir (Alper, 2012: 21-23). Bu seyahatler kimi zaman edebî, ilmî, siyasî bilgi şölenleri ve konferanslar için, kimi zaman da bir devlet adamı kimliğiyle Azerbaycan dışişleri için yapılmıştır. 1968'de SSCB Yazarlar Birliği üyeliğine kabul edilmiştir. 1973 yılında *Baladadaş'ın İlk Aşkı*, *Sahilsiz Gece*, *Hükümdarın Talihi*, *Mahmut ile Meryem* gibi eserlerinin kısa ve uzun metrajlı film, çizgi film gibi uyarlamaları yapılmıştır.

Elçin Efendiyev eserleri ve devlet adamlığında göstermiş olduğu başarıları sonucunda birçok siyasî ve edebî ödüle layık görülmüştür. Türkiye'de de Yeditepe Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fatih Üniversitesi ve İstanbul Kültür Üniversitesi tarafından 'ahri doktor unvanına ve üniversite özel ödüllere layık görülmüştür.

Oldukça üretken bir kaleme sahip olan Efendiyev hikâye, roman, makale, tekerleme, tiyatro gibi farklı edebî türlerde birçok eser vermiştir. Nitekim eserleri arasından yapılan *Seçilmiş Eserleri* adlı derleme 10 cilt tutmuştur.

Elçin Efendiyev, hikâye ve roman yazarlığının yanında önemli bir edebiyat eleştirmeni, edebiyat teorisyeni ve edebiyat tarihçisidir. Edebiyat teorisi ve edebiyat eleştirisi alanında yazdığı *Tenkrit ve Edebiyatımızın Problemleri*, *Edebi Düşünceler*, *Azerbaycan Edebî Tenkitinin ve Edebî Gelişiminin Problemleri* gibi yazılarıyla birçok ödül almıştır. Bunlar arasında özellikle *Sosyalist Realizm Bize Ne Getirdi?* adlı makalesi, o dönemde çok ses getirmiştir (Azərbaycanın Görkəmli Şəxsiyyətləri: Elçin, 2013: 5-10).

2. İnceleme

Elçin Efendiyev'in toplamda on dokuz adet çocuk hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyeler Azerbaycan'da "Çınar-Çap (Çınar Yayınevi)" tarafından yayınlanan on ciltlik *Elçin – Seçilmiş Eserleri* adlı derlemede, iki başlık altında toplanmıştır (*Selim'in Hikâyeleri*; *Aysu'nun, Hüma'nun, Günay'ın, Yalçın'ın ve Nigar'ın Masalları*). Bu hikâyelerin dışında Elçin Efendiyev'in çocuklar için yazdığı, aynı eserde "Sözler, Tekerlemeler ve Bilmeceler (*Sözlər, Yanılmaclar, Tapmacalar*)" başlığı altında toplanmış on bir parçası daha vardır.

İki başlık altında toplanan on dokuz hikâyenin "dizi hikâye" olduğunu gösteren birtakım göstergeler vardır. Her iki başlıktaki hikâyelerin kahramanlarının kendi aralarında aynı olması dışında, bazı hikâyeler arasında göndermeler vardır. Hatta kimi hikâyeler adını doğrudan diğer hikâyelerdeki sözlerden, durumlardan almaktadır. Örneğin; "*Selim'in Hikâyeleri*" adlı dizinin ilk hikâyesinin adı *Mənə Niyə Gülürlər?* dir. Aynı dizinin üçüncü hikâyesinde *Yenə mənə gülürlər* cümlesiyle bu hikâyeye gönderme yapılmaktadır. Bu dizinin dördüncü hikâyesinin adı olan *Belə Də İş Olar?* üçüncü hikâyenin son cümlesinde geçmektedir.

2. 1. Konu

Efendiyev'in çocuk hikâyeleri, konu bakımından oldukça çeşitli ve zengindir. Çoğunlukla çocuğun günlük yaşamda karşılaşılabileceği türden olaylara yer verilen bu hikâyeler, çocuk edebiyatı ilkelerine genel olarak uygundur. Hikâyelerden bir bölümü doğrudan sevgi temeli üzerine kurulmuştur. Bir bölümünde ise kahramanların eylem ve davranışlarıyla hayvan sevgisi, doğa sevgisi vb. hisler çocuğa sezdirilmektedir.

Elçin Efendiyev, *Selim'in Hikâyeleri* adlı dizi hikâyelerinde ele aldığı olay ve durumları şu şekilde sıralanabilir: Selim'in kendine gülünmesine bir anlam verememesi, arkadaşlarıyla birlikte futbol oynamak istemesi, ninesiyle oyun oynaması, kardeşi Lale'yi anne babasından kıskanması, ailesinin yaşantısına ortak olmak istemesi, babasının kendisine az meyve getirmesi üzerine Selim'in bu sorunu çözmeye çalışması.

Efendiyev'in *Aysu'nun, Hüma'nın, Günay'ın, Yalçın'ın ve Nigar'ın Masalları* adlı ikinci dizi hikâyelerinde ele aldığı konular çok daha zengindir. Kimi hikâyelerde, hikâyenin hacmi küçük olmasına karşılık, birden çok olaya yer verildiği görülmektedir. Bu hikâyelerde işlenen konular şu şekilde sıralanabilir: Küçük Kırmızı Çiçek'in annesi olmadığı için üzülmesi ve Büyük Sarı Çiçek'in onu teselli etmesi, Çınar'ın kibirlenmesi sonucu başına gelen olaylar, Nigar ve Yalçın'ın dedelerini birbirlerinden paylaşamamaları, Nigar'ın hastalanması, dedelerinin Yalçın'ı, Nigar'ı ve Günay'ı ormana götürmesi ve Yalçın'ın ormanda bir canavar öldüreceğini söylemesi ancak korkarak vazgeçmesi, Hüma'nın uykusunun gelmesi ancak oyun oynamak istemesi, Günay ve Hüma'nın bahçelerindeki ayçiçeğini civcivlere vermesi, Günay'ın komşularının civcivinin tırnaklarını kesmek istemesi, Ayıca'nın Aysu'yu çiçeklerden kıskanması, Aysu'nun "Kiraz Kız" lakabını alması, Aysu'nun yavru fareyi kediden koruması, babasının Aysu'yu temiz bir şekilde görmesi ve onu kukla sanması, Aysu'nun okula gitmek istememesi, Aysu'nun uyumadan masal dinlemek istemesi ve anlatıcının ona bir masal anlatması.

İncelenen hikâyelerin üçünde (*Mənə Niyə Gülürlər, Belə Də İş Olar; Günayın, Yalçının, Nigarın Və Yekə Canavarın Nağlı*) işlenecek konudan ilk paragrafta söz edilmiş, ardından kahramanın başından geçen bir olayla konu örneklendirilmiştir. Bu durum hikâyelere açıklık kazandırmaktadır.

2. 2. İleti

Elçin Efendiyev'in çocuk hikâyeleri iletiler bakımından da zengindir. Hikâyelerde verilen bu olumlu iletileri ve çocuğa kazandırılmak istenen davranış ve değerleri şu şekilde sıralanabilir: Büyüklerin isteklerini yerine getirme, görev ve sorumluluk bilincinde olma, iletişimin önemi, lakap takmanın kötü bir davranış olduğu, yağmurun oluşumu, arkadaşlığın önemini kavrama, girişimcilik, kibrin zararı, çok koşup terlemenin hastalığa yol açacağı, birliktelik duygusu, sözünde durma, iyilik yapma, çevreye zarar vermeme, büyüklerinin sözünü dinleme, doğa sevgisi, sabırlı olma, hayvan sevgisi, arkadaşlık duygusu, şefkat, uykudan uyandığı zaman yapması gerekenler, temizliğin önemi, annenin değerini bilme. Bu iletiler arasında hikâyelerde en çok değinilenler doğa sevgisi, hayvan sevgisi, şefkat ve arkadaşlıktır.

Bu hikâyelerde çocuğa kazandırılmak istenen tutum ve davranışların, verilmek istenen olumlu iletilerin yanı sıra çocuk üzerinde olumsuz etki yaratabilecek kimi iletiler de vardır. Örneğin; ikinci dizinin beşinci hikâyesi *Günay'ın, Yalçın'ın, Nigar'ın Və Yekə (Büyük) Canavarın Masalı*'nda Yalçın, ormana gider ve birtakım korkutucu sesler duyduğunu sanır. Bu durum, çocuğun doğaya karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olabilir. Yine aynı hikâyenin ilk cümlesinde Yalçın'ın bir yalan söylediği belirtilmiş, ancak yalan söylemenin kötü bir davranış olduğunu belirten bir ifade ve duruma hikâyede yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu durum, çocuğa yalan söyleme davranışını kazandırabilir.

2. 3. Kişiler

Efendiyev'in hikâye dizisinin ilki olan *Selim'in Hikâyeleri* en çok beş kişiden oluşmaktadır. Bu kişiler Selim, anne babası, ninesi ve Feridun Amca'dır. Hikâyelerin tümünde ana kahraman Selim'dir. Selim, çocuğun öykünebileceği ve özdeşim kurabileceği, içten, devingen bir kişidir. Olaylar Selim'in eylem ve davranışlarıyla gelişmektedir. Bu dizide yer alan kişilerin geneli açık kişilerdir. Bu kişiler, anlatıcı ve esas kişi olan Selim'in ağzından tanıtılmaktadır. Bu dizide yer alan hikâyelerden *Gör Necə Top Vururam*'da Selim kapalı bir kişidir. Ancak hikâyelerin dizi halinde olması ve bir önceki hikâyede (*Mənə Niyə Gülürlər?*) Selim'in kendi ağzından tanıtılmış olması, hikâyenin anlaşılabilirliğini etkilememektedir.

İkinci dizi *Aysunun, Humayın, Günayın, Yalçının ve Nigarın Nağilları* genel olarak en çok beş kişiden oluşmaktadır. Bu dizinin kişiler dünyası şöyledir: Aysu, Hüma, Günay, Yalçın, Nigar. Yalnız bir hikâyede (Hüma'nın Uykusu) 8 kişiye yer verilmiştir. Bu kişiler Hüma, Hüma'nın oyuncakları ve bir polistir. Bu dizi hikâyelerde yer alan kişiler, çocuğun özdeşim kurabileceği, öykünebileceği ve devingen kişilerdir. Bu dizideki kişiler çoğunlukla açık kişilerdir. Bu kişiler, ilk dizinin tersine anlatıcı tarafından okuyucuya tanıtılmaktadır. İlk dizinin tersine, bu dizide kapalı kişiler daha fazladır. Dizinin dördüncü hikâyesi *Mən Yaman Qocağam*, yedinci hikâyesi *Günay, Humay, Bir Dənə Günəbaxan Və Qurt Toyuğun Cücaləri*, on birinci hikâye *Qəhrəman Aysu, Qara Pışık Və Cıqqılı Sıçanın Nağılı*, on ikinci hikâye *Kukla, Yoxsa, Aysu* ve son hikâye *Aysu Və Balaca Balıqlar*'da esas kişiler kapalıdır.

Hikâyelerde kişilerin duygulanmaları, acıları, çocuk üzerinde olumsuz etki yaratacak düzeyde değildir.

2. 4. Dil ve Anlatım

Elçin Efendiyev çocuk hikâyelerinde yalın, açık bir dil kullanmıştır. Mecazlı söyleyişten ve söz sanatlarından kaçınmış, sözcükleri ilk anlamlarında kullanmıştır. Yalnız iki hikâyede bunun tersi bir durum vardır. *Selim'in Hikâyeleri*'nin ilki olan *Mənə Niyə Gülürlər*'de "ağz" sözcüğü yan anlamıyla kullanılmıştır. Aynı dizinin üçüncü hikâyesi olan *Mən Lalə İstəyirəm*'de "lale" sözcüğü hem özel ad hem de tür adı olarak kullanılmıştır.

"Bax, bu qabı **ağzına** qədər südlə doldurar..." (s. 377)

"Bəs, sən nə cür **lalə** istəyirsən, Səlim?..."

"Mən bacım **Lalə**dən istəyirəm." (s. 379)

Hikâyelerde, *Axı Nə Oldu Ki Birdən Hamı Güldü* dışında, kahramanların özelliklerine ve hedef kitlenin genel özelliğine uygun olarak devingen bir anlatım sağlanmıştır. Bu devingenliğin sağlanmasında ikilemelerin, kısa konuşma cümlelerinin önemli yeri vardır. Bu hikâyelerde pekiştirilmiş sözcüklere de yer verilmiştir. Bu sözcükler özellikle doğa betimlemesi yapılan bölümlerde kullanılmıştır. Ayrıca deyim ve atasözlerine de yer verilmiştir:

"Heç nəyə. Böyüyəndə özün **başə düşərsən**." Deyim (s. 377)

"Sonra Böyük Sarı Gül **göz işlədikə uzanan düzlərə, çəmənlərə baxdı**..." Deyim (s. 383)

"Bu vaxt **ağappaq** böyük gülün üstündən bir kəpənək uçdu... Sarı qanadlarında **qıpqırmızı, gömgöy** xallar var idi..." Pekiştirilmiş sözcük (s. 397)

"Gilaslar isə **tələsmirdi, çünki atalar deyib ki, tələsən tələyə düşər**." Atasözü (s. 398)

"Qurt toyuq **qaqqıldaya-qaqqıldaya** gəzişirdi, cücaləri də **civildəyə-civildəyə** onun dalınca qaçışır." İkileme (s. 394)

Efendiyev'in çocuk hikâyelerinin dikkat çeken diğer bir özelliği de ses ve sözcük tekrarlarıdır. Çoğunlukla hareket bildiren bölümlerde yapılan bu yinelemeler kahramanın devingenliğini, hareketin sürekliliğini ve hikâyedeki "çocuk gerçekliği"ni ortaya koymaktadır.

"*Humay elə yatmaq istəmirdi, elə yatmaq istəmirdi, elə yatmaq istəmirdi, amma gözləri yumuldu, açıldı, yumuldu, açıldı, yumuldu...*" (s. 390)

"*Gətdilər, gətdilər, gətdilər, gətdilər, gətdilər, birdən qabaqlarına yaşıl karandaş çıxdı.*" (s. 391)

Hikâyelerde kısa konuşma cümlelerinin yanında uzun cümlelerin ve devrik cümlelerin varlığı dikkat çekmektedir. Hikâyelerde toplam 1.077 cümle vardır. Bu cümlelerin %11.14'ü uzun cümle, %12.16'sı devrik cümledir. Hikâyelerden bazı cümle örnekleri şöyledir:

"*Mənim bir dənə qəşəng şəklim var Humayda.*" Devrik cümle (s. 391)

"*Qış qurtardı, yaz geldi, nərgiz torpaqdan baş qaldırdı, ağaclar çiçəklədi, lalələr çölləri, düzləri qıpqırmızı qızartdı, gül bülbülü çağırdı, bülbül gülü, sonra yay geldi, istilər başladı və Günayla Humay atasıyla birlikdə, anasıyla birlikdə maşına minib yay istirahətinə kəndə gətdilər.*" Uzun cümle. (s. 393)

Efendiyev'in çocuk hikâyeleri doğaya karşı duyarlılık bakımından da önemlidir. Hikâyelerde doğa betimlemelerine geniş yer verilmiştir. Öyle ki hemen tüm hikâyelerde mekân "doğa"dır. Bu nedenle betimlemelere geniş yer ayrılmıştır. Bu betimlemelerden bazı örnekler şöyledir:

"*Həmin gün çəməndəki güllərin, çiçəklərin rəngləri də sevinirdi, qırmızı göyə qarışmışdı, göy sarıya, sarı yaşıla, yaşıl məxməriyə qarışmışdı və elə bil ki, həmin gözəl yaz günündə çəməndəki bütün rənglər gülürdü.*" (s. 382)

"*Bu təzə həyat elə gözəl idi ki!... Hər tərəf ağaç, gül, ot... Bir tərəfə baxanda böyük bir dağ görünürdü, özü də yamyaşıl meşəli dağ...*" (s. 387)

2. 5. Mekân

Hikâyelerde çocuk edebiyatı ürünlerine uygun olarak sıklıkla açık mekânlar tercih edilmiştir. Mekânın doğrudan bahçe, orman, sokak gibi açık alanlar olduğu hikâyelerin (*Mən Lalə İstəyirəm, Balaca Qırmızı Çiçək, Küləyin, Çınarın ve Qaranquş Balasının Hekayəti, Günayın Nigarın, Yalçının ve Yekə Canavarın Nağılı, Günay, Humay, Bir Dənə Günəbaxan Və Qırt Toyuğun Cücələri, Axı Nə Oldu Ki, Birdən Hamı Güldü, Ayıca, Gilas Qız*) yanında, mekân olarak evde başlayan hikâyeler de vardır. Bu hikâyelerin geneli evde başlar; bahçe, sokak gibi alanlarda gelişir, kapalı bir alan olan evde tamamlanır. Söz edilen hikâyeler (*Mənə Niyə Güllürlər, Gör Necə Top Vururam, Humayın Yuxusu, Aysu Və Balaca Balıqlar*), kapalı mekânda başlayıp bitse de kişilerin devingenliği bu mekânın kapalılığını örtmektedir. Mekânın yalnız ev (kapalı mekân) olduğu hikâyelerde de (*Nigar, Yalçın Və Onların Dədəsi ve Kukla, Yoxsa, Aysu*) esas kişi olan çocuklar sürekli olarak hareketlidir. Bu hikâyelerden yalnız *Aysu Yorulub*'da mekân genel olarak kapalıdır.

Sonuç: Çocuğa Görelilik Açısından Değerlendirme

Efendiyev'in çocuk hikâyelerinde işlediği konular ve durumlar çocuğun günlük yaşamda karşılaşabileceği türdendir. Bu durum, çocuğun hikâyeyi ilgiyle takip etmesini kolaylaştırmaktadır. Hikâyelerin sevgi temeli üzerine kurulmuş olması, çocuk edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken temel özelliklerdendir. Bu durum çocuğun eğlenirken, sevgiyi sezinlemesini sağlamaktadır. Hikâyeler konu bakımından çocuğa göredir.

İşlenecek konudan hikâyenin başında söz edilerek, daha sonra bu konunun örneklendirilmesi çocuğa görelilik ilkesine uygundur. Çünkü bu durum, çocuğun hikâyeyi anlama ve anlamlandırma sürecini kolaylaştırmaktadır.

Hikâyelerin iletileri, çocuğun eğlenirken öğrenmesine olanak sağlamaktadır. Kahramanların eylem ve davranışlarıyla çocuğa sezdirilen iletiler, çocukta yaşama, doğaya ve canlılara karşı duyarlılık oluşmasını sağlamaktadır. Bu özellikler çocuğa göredir. Ancak

hikâyelerde yer alan bazı durumların yanlışlığının belirtilmemiş olması, çocukta yanlış kazanımlar oluşmasına neden olabilir. Bu özellikler çocuğa görelilik ilkesine aykırıdır.

Hikâyeler en çok beş kişiden oluşmaktadır. Bu durum çocuk hikâyelerinde ideal bir durumdur. Hikâyelerde ana kahramanların çocuğun özdeşim kurabileceği, öykünebileceği türden kişiler olmasının, hikâyeden beklenen sonucun alınmasında önemli yeri vardır. İlk dizide yer verilen kişilerin çoğunluğunun açık kişiler olması, çocuğa görelilik ilkesine uygundur. Ancak ikinci dizideki kimi hikâyelerde esas kişilerin kapalı olması, hikâyenin çocuk tarafından anlaşılma ve anlamlandırılmasını zorlaştırmaktadır. Hikâyelerde kişiler “çocuk gerçekliği” ni yansıtacak biçimde devingen özellikler göstermektedir. Bu durum çocuğun hikâyede kendisini görmesini ve ilgisini hikâyeye yoğunlaştırmasını sağlamaktadır.

Efendiyev’in hikâyelerde tercih ettiği kısa, konuşma cümleleri, çoğunlukla hikâyelere devingenlik katmaktadır. Bu durum hikâyenin edebî yönünü güçlendirmektedir ve çocuğa görelilik ilkesine uygundur. Ancak bu cümleler dışında kullanılan devrik cümleler ve uzun cümleler, çocuğun hikâyeyi anlama ve anlamlandırmasını güçleştirebilecek unsurlardır. Bu durum çocuğa görelilik ilkesine aykırıdır. Bunun yanında dilin olanaklarından başarıyla yararlanılarak zengin bir anlatım yakalanması, çocuğun ana dilini tanımmasını sağlamaktadır. Hikâyelerdeki ikilemeler ve yinelemeler çocuğun ana dilini tanımmasının yanında hikâyeye devingenlik katarak, “çocuk gerçekliği” ni yansıtmayı yönüyle de çocuğa görelilik ilkesine uygundur.

Çocuklar doğası gereği hareketlidir. Bu nedenle zamanlarının çoğunu bahçe, sokak gibi açık alanlarda devingen bir hâldedirler. Bu mekanlar onların yapılarına daha uygundur. Çocuk edebiyatı ürünlerinde de çocuğun bu yönüne uygun olarak çoğunlukla açık mekanlar seçilir. Elçin Efendiyev’in çocuk hikâyelerinde genel olarak açık mekânları tercih etmesi bu bakımdan yerindedir. Yine kapalı mekânlarda geçen olaylar da çocuğun devingenliği ile örtülmüş, mekân canlandırılmıştır. Hikâyeler mekân olarak çocuğa görelilik ilkesine uygundur.

Kaynaklar

Alper, Ç. (2012), *Elçin efendiyev'in hayatı, sanatı ve hikâyeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Ege Üniversitesi

Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri: Elçin (2003). Bakü: MMC Nəşriyyat.

Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş çocuk yazını – yazın eğitime atılan ilk adım-*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Elçin Seçilmiş Əsərləri (2005). Bakü: Çinar-Çap. 377-402.

Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.

Nas, R. (2004). *Örneklerle çocuk edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Oğuzkan, F. (1994). *İyi bir çocuk kitabı dil, anlatım, konu bakımından nasıl olmalıdır?*, M. R. Şirin (Yay. Haz.), *99 soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Oğuzkan, F. (2001). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Anı Yayınları

Sağlam, S. (2020). *Türkmenistan çocuk edebiyatı*. Ankara: Bengü Yayınları

Şirin, M. R. (1998). *99 soruda çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yalçın, A.; Aytas, G. (2008). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları